

પ્રતિભાસરે રૂપે બાળાપથોગી સરળ

બાળ શિક્ષણ

માને

સૃષ્ટિજ્ઞાન વગેરે પ્રકીર્ણ વિષયો.

(ધોરણ પહેલા માટે.)

રચનાર,

મણિલાલ મુળજીભાઈ ઉપાધ્યાય

પેટલાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

મણિલાલ મુળજીભાઈ ગિરધારામ.

બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર—પેટલાદ.

સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

આગ્રહી ૨ શ.

પ્રત ૨૫૦૦

સંવત ૧૯૩૫.

સને ૧૯૧૯

શ્રી " બાળ્યોદય " પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં—જોડાનાત્ર દેવરાંકર
દ્વેએ છાપ્યું. ડૉ. ખાડીયા—અમદાવાદ.

ક્રીમલ ૩. ૦-૧-૬

રાજગીત.

શ્રી પ્રભુ આપો હીર્ષ આયુ, શ્રી સચાલ મહારાજ નૃપતિને.
શાન્તિ દાતા એ નૃપવું સુરાજ્ય જગતમાં અચલ રહો,
કીર્તીવંશ વિવેકમાં થજો.

બાળ્યશાળી નૃપતે અદાએ ગણાજો, હો વિશ્વાર્થીયતિ,
આરોગ્ય નૃપતિને સાકં આપજો આખ્યમાં,
સર્વદા એ જૂયતિ વસો, શત્રુઓ સા નાશ પામજો.
અચલ અમલ ન્યામ થકી નિજ પ્રજા,
પ્રતિદિન પ્રતિપાલન નૃપ કરજો.

નીતિમાન, શુભશર્ધીયતિ, અમર તપો, વિદ્યો !
સંપતિ, સંતતી, સન્મતી, સત્કૃતિ, સૌ એ જૂપને આપજો

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાહિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૫૮-૧ વાર્ષિક

પુસ્તકનું નામ ૫૫૫ શિક્ષા ૫૫-૨

વિષય ૫૫૫૫ : ૫૫૫ : ૫૫

પ્રતિનોત્તર રૂપે બાળોપયોગી સરળ

બાળ શિક્ષણ

યાને

જ્ઞાન વગેરે પ્રકીર્ણ વિષયો.

(ઘોરણ પહેલા માટે.)

રચનાર,

મણિલાલ મૂળજીભાઈ ઉપાધ્યાય,

પેટલાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

મણિલાલ મૂળજીભાઈ ઉપાધ્યાય,

લુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર—પેટલાદ.

સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

આવૃત્તિ ૨ જી.

પ્રત ૨૫૦૦

સંવત ૧૯૭૫.

સને ૧૯૧૯

“ ભાગ્યોદય ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં જોડાલાલ દેવશંકર
દ્વેએ છાપ્યું. ડૉ. ખાડીઆ—અમદાવાદ.

કીંમત રૂ. ૦-૧-૬

નવા ધોરણમાં દાખલ કરવામાં આવેલો પદાર્થ પાઠનો વિષય ખરૂં જોતાં એક જુદા વિષય તરીકે હોવો જોઈએ નહિ, અર્થાત્ એ વિષયને બીજા વિષયોથી છુટો પાડી શીખવવાથી ને રસહીન લાગે છે. ખરૂં જોતાં વસ્તુઓનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવી બાળકોની અવગ્રહન શક્તિ કેળવી તે શક્તિદ્વારા તર્ક, તુલનાદિને પોષણ આપવું એ પદાર્થ-પાઠનો હેતુ છે. ઘણી વખત એવું બને છે કે ધોરણમાં નક્કી કરેલા અમુક આઠ દશ પાઠ શીખવવામાં આવ્યા હોય છે, પરંતુ શિક્ષકે રજુ કરેલી પદાર્થપાઠની યાદીમાં નહિ આવેલા છતાં બહુજ પરિચિત એવા પદાર્થના સંબંધમાં પરીક્ષક વિદ્યાર્થીને પૂછે છે ત્યારે કંઈ પણ જવાબ તેઓ આપી શકતા નથી. આવા અનુભવો શિક્ષકોને ઘણી-એ વાર થયા હશેજ. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પદાર્થપાઠના શિક્ષણની મર્યાદા એવી સાંકડી ન કરતાં બાળકોની શક્તિઓને વિકાસ પામવાનો યોગ્ય અવકાશ મળે એવી વિસ્તીર્ણ થવા દેવી એ શિક્ષકે સદા ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. અર્થાત્ ધોરણ માટે નક્કી કરેલા અમુક પદાર્થોનું બાળકોને જ્ઞાન આપવું, અને બીજા પદાર્થોથી કે-વળ અજ્ઞાન રાખવા એ પદ્ધતિ અતિ હાનિકારક છે છતાં પદાર્થપાઠનો વિષય એક જુદા વિષય તરીકે શીખવવાનો પ્રાપ્ત

થએલો છે. ત્યારે શિક્ષકોની ફરજ છે કે એ વિષયને એવી ઉત્તમ રીતે શીખવવો કે જેથી બાળકોના સામાન્ય જ્ઞાનમાં ઘણો વધારો થઈ શકે.

બાળ વર્ગ અને પહેલા ધોરણમાં વાર્તા, ગીત, કિન્ડ-ગાર્ટન વિગેરે શીખવવામાં આવે છે. એ પણ ભિન્ન વિષય તરફ નથી, પરંતુ લાંબા રખત સુધી આંક, વાચન, લેખન વગેરે વિષય શીખવાથી બાળકોનાં મગજ ધાર્કી બન્ય છે, અને તેમને કંટાળો આવે છે, તેથી વચ્ચે વચ્ચે એ વિષયો આનંદ સાથે જ્ઞાન આપવાને ઉપયોગી થઈ પડે છે, એ વિષયો દાખલ કરવાનો હેતુ પણ બાળકોની ભિન્ન ભિન્ન શક્તિઓનો યથાક્રમ વિકાસ કરવાનો અને ભણવામાં રસ લેતા કરવાનો છે. એ બધી બાબતો ધ્યાનમાં રાખીને શિક્ષકે સદા ઉત્સાહી રહીને ઉમંગથી એ વિષયો બાળકોને શીખવવા. કેવળ પરીક્ષાને માટે વિદ્યાર્થીઓને તૈયાર કરવાની ખાતર વર્ગના છેવટના ભાગમાં એવા વિષયો ઝડપથી શીખવી દેવા કરતાં બાળકોને નિશાળપર અને શિક્ષકપર પ્રેમ ઉત્પન્ન કરાવનારી એ વસ્તુઓનો શિક્ષક જેટલે દરજ્જે વધારે ઉપયોગ કરશે તેટલે દરજ્જે તે પોતાના કાર્યમાં સરળતા પ્રાપ્ત કરી શકશે. અસ્તુ

પુનરાવર્તન.

- પ્ર૦ પોપટ આપણને બહુ વહાલો કેમ લાગે છે ?
- પ્ર૦ એ છોકરાઓ પોપટની વાત કહી જાયો. (સંવાદ.)
- પ્ર૦ પોપટ શાના વડે ઉડે છે ?
- પ્ર૦ ગાય શા કામમાં આવે છે ?
- પ્ર૦ આકાશમાં તારા કેટલા હોય છે ? (ન ગણાય એટલા બધા.)
- પ્ર૦ એ બધા તારા શામાં સમાઈ જાય છે ? (દરપણમાં)
- પ્ર૦ કઈ કઈ ચીજો ગળી લાગે છે ?
- પ્ર૦ કઈ કઈ ચીજોનો રેલો ચાલે ?
- પ્ર૦ કબુતરનો રંગ કેવો ?
- પ્ર૦ ઝાડનાં પાંદડાં શાથી હાલે છે ?
- પ્ર૦ ઝાડનાં પાંદડાં પીળાં ક્યારે થાય ?
- પ્ર૦ આપણા ઘર ઉપર અને રસ્તા ઉપર બધે વરસાદ વરસે છે, એ બધું પાણી ક્યાં જતું હશે ?
- પ્ર૦ સૌથી મોટું જનવર કયું ?
- પ્ર૦ કયું જનવર ઉંચી ડોક રાખીને ચાલે છે ?
- પ્ર૦ લેંસ અને ગાય એ બંનેમાં જબરું કોણ ?
- પ્ર૦ તમને ગાયનું દૂધ ગમે કે લેંસનું ?
- પ્ર૦ કેમ ?
- પ્ર૦ આપણે બધા પહેરીએ છીએ તે કપડાં કોણ શીવતું હશે ?
- પ્ર૦ લીલી ટોપી જેને માથે હોય તે ઉભા થાઓ.

- પ્ર૦ રાત્રે અજવાળું કરવા માટે આપણે શું કરીએ છીએ ?
 પ્ર૦ દિવસે દીવો કરીએ તો દીવાનું તેજ કેવું દેખાય ?
 પ્ર૦ કયાં જનાવરો આકાશમાં ઉડી શકે છે ?
 પ્ર૦ કયાં જનાવરો પાણીમાં રહે છે ?
 પ્ર૦ તમારું ઘર કયાં આગળ છે ?
 પ્ર૦ તમારા ઘરની પાડોશમાં બીજા કોનું ઘર છે ?
 પ્ર૦ આપણી નિશાળમાં કસરતશાળા કયાં છે ?
 પ્ર૦ ત્યાં તમે બધા શું કરો છો ?
 પ્ર૦ નિશાળની આજુબાજુ વાડ કેમ કરાવી છે ?
 પ્ર૦ તમારા ઘરની આજુબાજુ વાડ કેમ નથી કરાવી ?
 પ્ર૦ આપણી નિશાળ કોણે બનાવી હશે ?

‘સૃષ્ટિજ્ઞાન’ માટે સાહિત્યો.

- ૧ “આકાશની સહેલ” એ પાઠ કોઈ પણ કૃત્રિમ સાહિત્ય રાખ્યા સિવાય સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, વગેરે કુદરતી પદ્ધતીનું પ્રત્યક્ષ અવલોકન કરાવીનેજ શીખવવાનો છે.
- ૨ વરસાદની મોસમ ચાલતી હોય ત્યારે આ પાઠ પ્રત્યક્ષ અવલોકન કરાવીને શીખવવો. (વાદળાં, વીજળી, રેલ્લ, તળાવ, નદી, વગેરે બતાવવું.)
- ૩ પથ્થર, ઢેકું, રેતી, અને તળાવમાં જઈ તેમાં ઠરેલો કાંપ પ્રત્યક્ષ બતાવવો.

- ૪ કુંભારવાડામાં લઈ જઈ વાસણ બનાવવાની, સુકવવાની અને ભઠ્ઠી ગોઠવવાની તથા પકવવાની ક્રિયા પ્રત્યક્ષ બતાવવી.
- ૫ સોનું, રૂપું, તાંબું, કલાઈ, લોહું, જસત, વગેરે ધાતુઓ ઓળખાવવી એટલુંજ નહિ પરંતુ લુહારને ઘેર લઈ જઈ ભઠ્ઠી તથા એરણ, હથોડી વગેરે બતાવવાં અને તેના ઉપયોગ સમજાવવો.
- ૬ જુદા જુદા સિદ્ધાઓ—પાઈ, અધેલો, પૈસો, ઢંબુ, આની, ખેઆની, પાવલી, અડધો, રૂપીઓ, મહોર અને પૌન્ડ.
- ૭ કુહાડી અને સોય.
- ૮ જુદી જુદી જાતના છોડ મૂળ સાથે, વેલા વગેરે.
- ૯ ગાય અને ભેંસ, (ચિત્રો નહિ ચાલે—પ્રત્યક્ષ બતાવો.)
- ૧૦ દૂધ અને તેના પદાર્થો.
- ૧૧ કુતરો (ચિત્ર નહિ ચાલે—પ્રત્યક્ષ બતાવો.)
- ૧૨ પંખી—પોપટનું પાંજરું. વળી તળાવ ઉપર લઈ જઈ ખીજાં પંખીનું અવલોકન કરાવવું.
- ૧૩ જુદા જુદા રંગની બનાવટ માટે ત્રણ મૂળ રંગનાં પંડીકાં, રકાખીઓ અને ચમચો તથા પાણી.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ

૧. સૃષ્ટિજ્ઞાન.

અ પ્રાસ્તાવિક.

૧. પુનરાવર્તન.	...	...	...	...	...	૪
૨. પદાર્થ પાઠનાં સાહિત્ય.	...	...	...	...	...	૫
બ. પદાર્થ પાઠો.						
૧. આકાશની સહેલ.	...	...	...	...	...	૯
૨. વરસાદ.	...	...	...	...	...	૧૦
૩. ઢેકુ, પથર ને રેતી.	...	...	...	...	...	૧૧
૪. માટી.	...	...	...	...	...	૧૨
૫. ધાતુઓ.	...	...	...	...	...	૧૩
૬. નાણું.	...	...	...	...	...	૧૪
૭. કુહાડી ને સોય.	...	...	...	...	...	૧૯
૮. છોડવા	...	...	...	...	...	૨૧
૯. ગાય અને બેંસ	...	...	...	...	...	૨૩
૧૦. દૂધ.	...	...	...	...	...	૨૫
૧૧. કુતરો.	...	...	...	...	...	૨૬
૧૨. પંખી	...	...	...	...	...	૨૭
૧૩. રંગ	...	...	...	...	...	૨૯

૨. બાળ વાર્તા.

૧. બે બિલાડી અને વાંદરો.	...	...	...	૩૦
૨. હાથી અને ઠરજી.	...	...	...	૩૧

૩. ચોકખાષ.	૩૧
૪. ખડુ ખાનારી છોડી.	૩૨
૫. વિવેકી છોકરો	૩૩
૬. છોકરો અને ખોર	૩૪

૩. ખાળગીત.

૧. ઇશ્વરનું ભજન	૩૪
૨. રંગનું ગીત.	૩૫
૩. નિત્યનું કર્તવ્ય.	૩૬
૪. ઇશ્વર સ્તુતિ.	૩૭
૫. ખિલાડી.	૩૭
૬. દિલ. (વર્ગમાં કરવાની.)	૩૭
૭. દિલ. (કસરતશાળામાં લઈ જવા માટે.)	૩૮
૮. વિસર્જન (કસરતશાળામાંથી વર્ગમાં જવાની.)	૩૮

૪. સંવાદ.

૧. લખોટી (જૂડ)	૩૯
૨. એક આનો કમાયો. (લુચ્ચાઈ)	૪૦
૩. દુકાન.	૪૧

૫. કિન્ડર્ગાર્ટન.

૧. પેટી ખોલવા વિષે.	૪૩
૨. બક્ષીસ ત્રીજી	૪૩
૩. બક્ષીસ ચોથી	૪૪
૪. બક્ષીસ પાંચમી	૪૪
૬. ધાત અને આંકનો ઉપયોગ.	૪૬

બાળ શિક્ષણ

યાને

સૃષ્ટિજ્ઞાન વર્ગે પ્રકીર્ણ વિષયો.

૧. આકાશની સહેત.

પ્ર૦ આપણને ઉઝસ મળે તેને માટે પરમેશ્વરે શું શું જનનાંયું છે ?

ઉ૦ સુરજ, ચંદ્ર અને તારા.

પ્ર૦ એ બધું ક્યાં હોય છે ?

ઉ૦ આકાશમાં.

પ્ર૦ સુરજ ક્યારે અજવાળું આપે છે ?

ઉ૦ દિવસે.

પ્ર૦ ચંદ્ર ક્યારે હોય છે ?

ઉ૦ કોઈક વખતે દિવસે હોય છે, અને કોઈક વખતે રાતે પણ હોય છે.

પ્ર૦ ચંદ્ર દિવસે હોય ત્યારે કેવો દેખાય છે ?

ઉ૦ ઝાંખો જણાય છે.

પ્ર૦ ઝાંખો કેમ જણાતો હશે ?

ઉ૦ સુરજના તેજને લીધે તે ઝાંખો દેખાય છે.

પ્ર૦ તારા ક્યારે વધારે ઝગઝગતા દેખાય છે ?

ઉ૦ અંધારી રાતે.

પ્ર૦ અજવાળી રાતે કેમ અગમગતા નથી ?

ઉ૦ ચંદ્રના અજવાળાને લીધે ઝાંખા જણાય છે.

પ્ર૦ તારા દીવસે હોય કે નહિ ?

ઉ૦ હોય છે, પણ સુરજના તેજને લીધે દેખતા નથી.

પ્ર૦ બોલો ત્યારે આકાશમાં શું શું હોય છે ?

ઉ૦ સુરજ, ચંદ્ર, તારા અને વાદળાં.

૨. વરસાદ.

પ્ર૦ વરસાદ ક્યાંથી આવે છે ?

ઉ૦ વાદળાંમાંથી.

પ્ર૦ વરસાદ શા કામનો ?

ઉ૦ વરસાદ વરસે એટલે જમીન ભીની અને પોચી થાય એટલે અનાજ ઊગે. ખીન્ન જાડોને પણ પાણી મળે.

પ્ર૦ વાદળાંમાં પાણી ક્યાંથી આવતું હશે ?

ઉ૦ દરીઆ, નદીઓ, તળાવ વગેરેમાંનું પાણી સુરજના તાપને લીધે વરાળ થઈ ઊંચે ચઢે છે, અને એ વરાળ ઠંડી પડી તેનાં વાદળાં થાય છે.

પ્ર૦ વાદળાંને એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ફાળુ લઈ જાય છે ?

ઉ૦ પવન.

પ્ર૦ વરસાદનું ગીત બોલો.

ઉ૦ આવરે વરસાદ, ઘેબરીઓ પરસાદ.

ઉની ઉની રોટલી, ને કારેલાંનું શાક.

આવરે વરસાદ, નેવલે પાણી.

નઠારી છોકરીને, દડકે તાણી.

૩૦ દેડકા ક્યારે વધારે હોય છે ?

ઉ૦ વરસાદના દિવસોમાં.

૩૦ વરસાદનું બધું પાણી ક્યાં જતું હશે ?

ઉ૦ તળાવોમાં, નદીઓમાં અને દરીઆમાં.

૩. ઢેકું, પથર ને રેતી.

૩૦ ઢેકું ઝટ ભાગી કેમ જાય છે ?

ઉ૦ પોચું છે તેથી.

૩૦ ઢેકામાં શું શું હોય છે ?

ઉ૦ રેતી અને મટોડી હોય છે.

૩૦ ઢેકું પાણીમાં નાખીએ તો શું થાય ?

ઉ૦ ઢેકું ઓગળી જઈ પાણી ડહોળું થાય છે, પછી થોડી વાર ઠરવા દઈએ તો રેતી રેતી નીચે ખસે છે, અને મટોડી રેતી ઉપર જઈ ઠરે છે.

૩૦ તળાવમાં કાદવ ક્યાંથી આવતો હશે ?

ઉ૦ વરસાદને લીધે ધૂળ કચરો ખેંચાઈ જાય પછી રેતી અને મટોડી નીચે ઠરી જાય, તેજ કાદવ.

૩૦ રેતી શી રીતે ખનતી હશે ?

ઉ૦ પથરા એક ખીજ સાથે ઘસવાથી નીચે ભૂકો ખરી પડે છે તે રેતી.

૩૦ ધૂળ શી રીતે ખનતી હશે ?

ઉ૦ માટીનાં ઢેકાં એક ખીજ સાથે ઘસાવાથી નીચે ભૂકો ખરી પડે છે તે ધૂળ.

૩૦ ધૂળ અને રેતીમાં ફેર શો ?

ઉં રેતીના કણ મોટા હોય છે અને ધૂળના કણ નાના હોય છે. રેતી વડે કપડાં મેલાં થતાં નથી, અને ધૂળ કપડાંને ચોંટી જાય છે, તેથી લુગડાં મેલાં થાય છે.

પ્ર૦ રેતી કયાં હોય છે ?

ઉં નદીઓમાં.

પ્ર૦ પથરા અને રેતી આ કામમાં આવે છે ?

ઉં પથરા અને રેતી ઘર બાંધવાના અને રસ્તા બનાવવાના કામમાં આવે છે. ઝીણી રેતી સાહી ચુસી લે છે.

૪ માટી.

પ્ર૦ માટીનાં કયાં કયાં વાસણો થાય છે ?

ઉં પાણીની ગોળીઓ, બેઠાં, હાંદલાં, કોઠીઓ વગેરે.

પ્ર૦ એ સિવાય શું બને છે ?

ઉં નળીયાં, પાણીના નળ, કોડીયાં વગેરે.

પ્ર૦ માટીનાં વાસણ કોણ બનાવતું હશે ?

ઉં કુંભાર.

પ્ર૦ કુંભાર લોકો માટી કયાંથી લાવતા હશે ?

ઉં ગામની બહાર ખાણોમાંથી.

પ્ર૦ માટીનો રંગ કેવો હોય છે ?

ઉં કોઈ માટી કાળી, કોઈ પીળી અને કોઈ રાતી કે ભુરી હોય છે.

પ્ર૦ કેવી માટીનાં વાસણ બનતાં હશે ?

ઉં કાળી માટીનાં.

પ્ર૦ માટીનાં વાસણ શી રીતે બનાવતા હશે ?

ઉં માટીને પલાંળીને ખુબ ખુંદે છે પછી તેના ગોળા બનાવી ચાક ઉપર ચઢાવે છે. એ ગોળાને પેંડા કહે છે તેનાં મરણ પ્રમાણે વાસણો બનાવે છે.

પ્રં ચાક ઉપરથી ઉતરેલાં વાસણને કઠણ શી રીતે બનાવતા હશે ?

ઉં પ્રથમ તેને સુકવે છે. કઠણ થયા પછી ભઠ્ઠીમાં પકવે છે એટલે વાસણ તૈયાર થાય છે.

પ્રં ભઠ્ઠી શી રીતે ગોઠવે છે ?

ઉં માટીનાં વાસણો ગોઠવી તેના ઉપર તથા આસપાસ કાંટા, ઝાંખરાં વગેરેનો ખુબ તાપ કરે છે એટલે કેટલેક હઠાડે બધાં વાસણો પાકીને તૈયાર થાય છે.

પ. ધાતુઓ.

પ્રં ધાતુઓ કઈ કઈ છે ?

ઉં સોનું, રૂપું, તાંબું, પિત્તળ, કલાઈ, લોહું વગેરે.

પ્રં બધી ધાતુઓમાં વધારે સુંદર અને મોંઘી ધાતુ કઈ ?

ઉં સોનું.

પ્રં સોનાનું શું શું બને છે ?

ઉં કડાં, કલાઈઓ, બંગડીઓ, દોરા, હીરાકંઠીઓ, મોહન-માળા વગેરે ઘરેણાં બને છે ?

પ્રં કઈ ધાતુ વધારે વપરાય છે ?

ઉં લોહું.

પ્રં લોહાનું શું શું બને છે ?

ઉં કુહાડી, કોશ, પાવડા, વગેરે ખેતીનાં ઓબરો, સાણસી,

ચીપીઆ, તાળાં, ખીલા, નચુકા, સળીઆ, કંઠેરા, વગેરે ઘણું ઘણું લોઢાનું બને છે.

પ્ર० લોઢાની વસ્તુઓ કોણ બનાવે છે ?

ઉ० લુહાર.

પ્ર० લુહાર શી રીતે લોઢાની વસ્તુઓ ઘડે છે ?

ઉ० પ્રથમ લઠ્ઠીમાં તપાવીને લાલચોળ કરે છે, પછી એરણ ઉપર મૂકી હથોડા વડે ટીપીને જુદા જુદા ઘાટ ઘડે છે.

પ્ર० લોઢાના તાર શી રીતે ખેંચતા હશે ?

ઉ० લોઢાના સળીઆને લઠ્ઠીમાં લાલચોળ કરી ટીપે છે. ટીપવાથી તે સળીઆ લાંબો અને પાતળો થાય છે. પછી તેને જતરડામાં ખેંચી તેનો તાર બનાવે છે.

પ્ર० જુદી જુદી ધાતુઓ કેમ ઓળખી શકાય ?

ઉ० તેના રંગ ઉપરથી.

પ્ર० જુદી જુદી ધાતુઓના રંગ કહો ?

ઉ० સોનાનો રંગ પીળો, રૂપાનો ઘોળો, તાંબાનો રાતો, પિત્તળનો આંખો પીળો, અને લોઢાનો કાળો હોય છે.

૬. નાણું.

પ્ર० (ટેબલ ઉપર કેટલીક જુદી જુદી જાતના સીક્કા મૂકીને)
જુઓ આ ટેબલ ઉપર શું પડ્યું છે ?

ઉ० પૈસા, રૂપીઆ, પાઇઓ વગેરે.

પ્ર० આમાંથી પૈસા પૈસા ઉપાડીને જુદા મૂકો.

પ્ર० તમે આમાંથી રૂપીઆ રૂપીઆ જુદા મૂકો.

પ્ર० (હાથ બતાવીને) આ શું ?

ઉં બેવડીઓ પૈસો અથવા ઢળુ.

પ્રં એના પૈસા કેટલા આવે ?

ઉં બે.

પ્રં તમે બધા શ્રી કેટલા પૈસા ભરો છો ?

ઉં બખ્ખે પૈસા.

પ્રં ચીમન તું ફી કેટલી ભરે છે ?

ઉં ચાર પૈસા.

પ્રં ચાર પૈસાને બદલે તું કોઈક વખત શું લાવે છે ?

ઉં આની.

પ્રં ટેબલ ઉપરથી આની બતાવો.

પ્રં આનીના પૈસા કેટલા ?

ઉં ચાર.

પ્રં એક પૈસાની પાઈ કેટલી ?

ઉં ત્રણ.

પ્રં પૈસો અને પાઈ એમાં મોટું કોણ ?

ઉં પૈસો મોટો.

(પછી ગ્રાજવાંની મદદથી વજન વચ્ચેનો ભેદ સમજાવવો.)

પ્રં આ કાંટાની વાડકીમાં બે પૈસા મૂક્યા છે ત્યારે સામી બાબુએ કેટલી પાઈ મૂકવાથી બરાબર થઈ રહે ?

ઉં છ.

પ્રં (અધેલો બતાવીને) આ શું ?

ઉં અડધો પૈસો.

પ્રં એ કોનાથી મોટો ?

ઉં પાઇથી.

પ્રં એ નાનો કોનાથી ?

ઉં પૈસાથી.

પ્રં પૈસાનો રંગ કેવો છે ?

ઉં રાતો.

પ્રં આવાં રાતાં વાસણુ તમારે ત્યાં શાં છે ?

ઉં ઘડા, તાંબાકુડીઓ, ફેગડાં વગેરે.

પ્રં એ બધાં શાનાં છે ?

ઉં તાંબાનાં.

પ્રં ટેબલ ઉપર આ બુદ્ધી બુદ્ધી જાતનું નાણું છે તેમાં તાંબાનું શું શું છે ?

ઉં પૈસા, પાઇ, અધેલા અને ઢબુ.

પ્રં (આંખ મીંચાવીને) આમાંથી પૈસો બતાવો.

પ્રં અ ની બતાવો.

પ્રં શા ઉપરથી આની પારખી ?

ઉં ચારે બાજુ મોટા મોટા ખાંચા છે તે ઉપરથી.

પ્રં આની શાની બની હશે ? *

---

* શિક્ષકે જ્ઞાનમાં રાખવું કે આમાંના બધા પ્રશ્નો સૂચક પદ્ધતિના નથી તેથી નવા શીખનાર વિદ્યાર્થીઓ તેને જવાબ આપી

ઉં નીકલની.

પ્રં (અડધો બતાવીને) આ શું છે ?

ઉં અડધો છે.

પ્રં એક રૂપીઆના કેટલા આવે ?

ઉં બે.

પ્રં (પાવલી અને બેઆનીઓ બતાવીને) આ શું શું છે ?

ઉં બે.

પ્રં ચાર આની બતાવો.

પ્રં એનું બીજું નામ શું ?

ઉં પાવલી.

પ્રં રૂપીઆના આના કેટલા ?

ઉં સોળ.

પ્રં અડધાના આના કેટલા ?

ઉં આઠ.

પ્રં પાવલીના કેટલા ?

ઉં ચાર.

પ્રં પાવલી અને આનીમાં ફેર શો દેખાય છે ?

ઉં આનીના સિધ્ધાને ખાંચા ખાંચા છે અને પાવલીને નાના કાપા છે.

સકશે નહિ. કયે વખતે ક્ષત પદ્ધતિ ગીતવતમાં કામે લગાડતી એ માથા સિદ્ધાને વિવેક કરવાનો છે. જુદી જુદી શૈલી અને પદ્ધતિના પ્રયોગના આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરેલો વાંચનારની દૃષ્ટિએ પડયા વિના રહેશે નહિ.

પ્રાં રૂપીઆના અડધા કેટલા ?

ઉં બે.

પ્રાં (આંખો મીંચાવીને પૈસો અને અડધો હાથમાં આપીને)
આમાં પૈસો કયો ?

પ્રાં પૈસામાં અને રૂપીઆમાં કયો ફેર આંખે જણાય છે ?

ઉં બંને સરખા છે પણ પૈસો લાલ રંગનો અને અડધો
ધોળા રંગનો છે. વળી પૈસાની ચારે તરફ કાપા નથી,
અડધાને કાપા છે.

પ્રાં કેને કેને કાપા હોય છે ?

ઉં રૂપીઆ, અડધો અને પાવલી એ સિલ્કાઓને કાપા
હોય છે.

પ્રાં (રૂપીઆ, અડધો, પાવલી, બે આની) આ બધા સિલ્કા
શાના બને છે ?

ઉં રૂપાના.

પ્રાં આ બધા નાણામાં ભારે કયું ?

ઉં રૂપીઆ.

પ્રાં હલકું કયું ?

ઉં પાંચ.

પ્રાં (બધાંને બખડાવી બેરસાવીને) સૌથી વધારે રણકો
કેનો છે ?

ઉં રૂપીઆનો.

પ્રાં (આંખો મીંચાવીને) મેં શું બખડાવ્યું ?

ઉં ઢબુ.

પ્ર. હવે શું ખખડાવ્યું ?

ઉ. રૂપીઆ.

પ્ર. (આંખો મીંચાવીને) આ બે સિક્કા શાના શાના છે ?

ઉ. આ પાઈ છે અને આ બે આની છે.

પ્ર. કેમ બાણ્યું ?

ઉ. બે આની કરતાં પાઈ લગાર મોટી છે અને વળી અવા-
જમાં પણ ફેર છે.

૭. કુહાડી ને સોય.

પ્ર. આ શું છે ?

ઉ. સોય છે.

પ્ર. શા કામમાં આવે છે ?

ઉ. લુગડાં સાંધવાના.

પ્ર. લુગડાં કોણ શીવતું હશે ?

ઉ. દરજી.

પ્ર. આ શું છે ?

ઉ. દોરો.

પ્ર. દોરો ક્યાં પડેવેલો છે ?

ઉ. નાકામાં.

પ્ર. પાતળી કઈ તરફ છે ?

ઉ. અણી તરફ.

પ્ર. સાંધતી વખતે લુગડામાં સોયનો કયો ભાગ પડેલો
છાલે છે ?

ઉં અણીવાળો.

પ્રં આ શું ?

ઉં કુહાડી.

પ્રં કુહાડી શા કામની ?

ઉં લાકડાં ચીરવાની.

પ્રં શાની બને છે ?

ઉં લોઢાની.

પ્રં આ શું ?

ઉં હાથો.

પ્રં હાથો શેનો બનેલો છે ?

ઉં લાકડાનો.

પ્રં કોણ બનાવે ?

ઉં સુથાર.

પ્રં ત્યારે કુહાડી કોણ બનાવે ?

ઉં લુહાર.

પ્રં હાથો કયાં ધાલેલો છે ?

ઉં મુદરમાં.

પ્રં કુહાડીની ધાર બતાવો.

પ્રં કુહાડીનો હાથો લાકડાનો બનાવ્યો છે તેને બદલે લો-
ઢાનો બતાવે તો શું થાય ?

ઉં કુહાડી બહુ ભારે થઈ જાય.

પ્રં કુહાડી લાકડાની બનાવે તો શું થાય ?

ઉં લાકડાં ચીરાય નહિ અને ઝટ લાગી જાય.

૮. છોડવા.

પ્રાં આ શાનો છોડ છે ?

ઉં બાજરીનો.

પ્રાં એ ક્યાંથી આણ્યો હશે ?

ઉં ખેતરમાંથી.

પ્રાં શી રીતે આણ્યો હશે ?

ઉં ઉપાડીને.

પ્રાં વાઢીને આણ્યો હોય તો શું ન હોય ?

ઉં આ મૂળીઆં દેખાય છે તે ન હોય.

પ્રાં એ મૂળીઆંને આ શું ચોંટેલું છે ?

ઉં માટી.

પ્રાં એને માટી ક્યાંથી ચોંટેલી હશે ?

ઉં છોડનાં મૂળ હંમેશ જમીનમાં રહેલાં હોય છે એટલે તેને માટી વળગે છે.

પ્રાં મૂળ જમીનમાં શા માટે રહેતાં હશે ?

ઉં જમીનનો કસ ચૂસવા માટે.

પ્રાં જમીન કેવી હોય ત્યારે કસ ઝટ ચૂસાય ?

ઉં ભીની હોય ત્યારે.

પ્રાં જમીન ક્યારે ભીની હોય ?

ઉં ચોમાસામાં અથવા છોડને પાણી પાછએ ત્યારે.

પ્રાં આપણે શાના વડે ઉભા રહીએ છીએ ?

ઉં પગ વડે.

અ. ત્યારે છોડ, ઝાડ વગેરે શાના વડે ઉભાં રહે છે ?
ઉ. મૂળ વડે.

અ. આ બધું શું છે ?
ઉ. એ એનાં પાંદડાં છે.

અ. આ છોડનાં પાંદડાં કેવાં છે ?
ઉ. લીલાંછમ.

અ. બે ત્રણ દિવસ પછી કેવાં થશે ?
ઉ. સુકાઈ જશે.

અ. આ પાંદડાંનો રંગ કેવો છે ?
ઉ. પીળો.

અ. પીળો શાથી હશે ?
ઉ. પાકાં છે માટે.

અ. આ શાનું ઝાડ છે ?
ઉ. લીમડાનું.

અ. આ છોડ અને આ ઝાડ એ બંનેમાં વધારે વખત
કેણુ જીવી શકે છે ?

ઉ. ઝાડ.

અ. આ શાનો વેલો છે ?
ઉ. વાલોળીઆનો.

અ. એનો છોડ કેટલો ઉંચો થાય ?

ઉ. એનો છોડ ઉંચો ન થાય, એ તો જમીન ઉપર પથ-
રાય અથવા બીજા છોડને વીંટળાય.

અ. થોડાક છોડનાં નામ દો.

ઉં બાજરીનો, શુલાબનો, ગજગોટનો, હબરીનો, મરચીનો,
તમાકુનો એ બધા છોડ કહેવાય.

પ્ર૦ થોડાંક જાડનાં નામ દો.

ઉં આંબાનું, વડનું, લીમડાનું, બોરડીનું, વગેરે જાડ કહેવાય.

પ્ર૦ થોડાક વેલાનાં નામ દો.

ઉં ગલકીનો, કોહળીનો, જુલાઈનો, બાયનો, માલતીનો, એ
બધા વેલા કહેવાય.

૯. ગાય અને ભેંસ.

પ્ર૦ જુઓ પેલી ગાય કેમ માથું વીંઝે છે ?

ઉં માખીઓ ઉડાવવા સારૂ.

પ્ર૦ માખીઓ ઉડાવવા બીજું શું હલાવે છે ?

ઉં પુ'છડું અને નાક પણ હલાવે છે.

પ્ર૦ એ શું કરે છે ?

ઉં એ ચરે છે.

પ્ર૦ ચરે છે ત્યારે માથું અમતેમ શા માટે હલાવે છે ?

ઉં ઘાસ અમળાઈને તૂટી જાય માટે.

પ્ર૦ જુઓ એણે પોતાનું મોં પહોળું કર્યું છે. એને દાંત
ક્યાં છે અને ક્યાં નથી તે જોઈ લો.

ઉં નીચલા જડબાના આગલા ભાગમાં દાંત છે અને ઉપલા
જડબાના આગલા ભાગમાં દાંત નથી.

પ્ર૦ ત્યારે ઘાસ શી રીતે તૂટતું હશે ?

ઉં ઘાસ નીચલા જડબાના દાંત અને ઉપલા જડબા વચ્ચે

આવે અને મથું આમતેમ હલાવે એટલે તે અમળા-
ઈને તૂટી જાય.

પ્ર૦ બુઓ પેલી લેંસ અને ગાય શું કરે છે ?

ઉ૦ એ વાગોળે છે.

પ્ર૦ એ શા માટે વાગોળતી હશે ?

ઉ૦ એમને જ્યારે ખાવાનું મળે ત્યારે ઝટ ઝટ ખાઈને
પેટમાં ઉતારી દે છે પછી ત્યાં એના ગોળા બંધાય છે.
પછી જ્યારે ધરાઈને નવરાં પડીને બેસે છે ત્યારે એ
ગોળા પાછા મોંમાં લાવીને ચાવે છે અને વાગોળવું કહે છે.

પ્ર૦ ગાય અને લેંસ એ બંનેમાં શો તફાવત છે ?

ઉ૦ ગાય નાની અને લેંસ મોટી છે. લેંસનો રંગ કાળો કે
ભુરો હોય છે અને ગાયનો રંગ ઘોળો, રાતો, કાબરચીતરો
કે કોઈનો કાળો હોય છે. ગાય ચાલે છે ત્યારે બહુ નીચું
જોતી નથી, અને લેંસ ઘણું નીચું જોઈને ચાલે છે.

પ્ર૦ બંનેમાં દૂધ કોણ વધારે આપે ?

ઉ૦ લેંસ.

પ્ર૦ કાઢવમાં કોણ વધારે પડી રહે ?

ઉ૦ લેંસ.

પ્ર૦ ગાય અને લેંસના પગની ખરીમાં આ ચીરો દેખાય
છે તેને શું કહે છે ?

ઉ૦ ફાટ કહે છે.

પ્ર૦ બંનેને માથા ઉપર શીંગડાં છે તે શા કામનાં ?

ઉં તેને કોઈ મારવા આવે ત્યારે શીંગડા વડે મારવા તૈયાર થાય છે.

૧૦. દુધ.

પ્રાં કયાં કયાં જનવરનું દૂધ ખાવામાં વપરાય છે ?

ઉં ભેંસ, ગાય, બકરીનું દૂધ ખાવામાં વપરાય છે.

પ્રાં એ બધામાં વધારે મીઠું અને જડું દુધ કોનું ?

ઉં ભેંસનું.

પ્રાં નાના છોકરાંને માફક આવે એવું દૂધ કયું ?

ઉં ગાયનું.

પ્રાં દૂધ વાપરવામાં શી સંભાળ રાખવી ?

ઉં દૂધ દોહ્યા પછી તુરત તાજું વાપરવું એ સારું છે, વાસી રહેવાથી બગડી જાય છે. ઠંડું થઈ ગયું હોય તો ગરમ કરીને ખાવું જોઈએ. વળી જે વાસણમાં દૂધ દોહવાનું હોય તે સારી રીતે ધોઈને સ્વચ્છ કરવું જોઈએ. ભેંસને કે ગાયને દોહતા પહેલાં તેના આંચળ ધોવા જોઈએ કે જેથી દૂધમાં મેલ આવે નહિ.

પ્રાં દૂધ વધારે નીકળે તે માટે લોકો શો દગો કરે છે ?

ઉં પાણી પાઈને તરતજ દોહવે છે. આથી દૂધમાં ભેજ આવે છે.

પ્રાં દૂધ બગડી જવાનાં કારણો કહો ?

ઉં દુગ્ધાં ઢારને સારી જગામાં રાખવાં એટલુંજ નહિ પણ તેમાં ઢારને સારો ખોરાક આપવો જોઈએ, જે ખરાબ ઘાસ દાણો આપવામાં આવે તો દૂધ બગડી જાય છે.

પ્ર० દૂધનું શું શું બને છે ?

ઉ० દૂધપાક, ખાસુદી વગેરે દૂધનાં બને છે. વળી દૂધનો માવો બને છે તે માવો ખરડી, પેંડા વગેરે બનાવવામાં વપરાય છે.

પ્ર० દૂધની બીજી શી શી જાણસો બને છે ?

ઉ० દૂધને અધરકીન દહીં બનાવવામાં આવે છે પછી તેને વલોવવાથી છાશ બને છે. વલોવતાં છાશ ઉપર ચીકણા પદાર્થ તરી આવે છે તે માખણ કહેવાય છે. માખણને ગરમ કરી તાવી લેવાથી ઘી બને છે.

૧૮. કુતરો.

પ્ર० કુતરાનાં અંગ ગણવો ?

ઉ० ચાર પગ, એક મોં, એક પુંછડી, બે કાન, અને બે આંખો હોય છે.

પ્ર० કુતરાને પગે તીણા નહોર હોય છે તેનો શો ઉપયોગ ?

ઉ० જમીનમાં ખાડા ખોદવાના કામમાં આવે છે.

પ્ર० કુતરાની પુંછડી વિષે શું જાણો છો ?

ઉ० કુતરાની પુંછડો હંમેશાં વાંકી રહે છે, અને આનંદમાં હોય ત્યારે ફલાવે છે તથા બીજો છે ત્યારે બે પગ વચ્ચે ઘાલી દે છે.

પ્ર० કુતરાં શું ખાતાં હશે ?

ઉ० રાંધેલું અનાજ, માંસ ખાવાનું અને હાડકાં ચાટવાનું એને ખહુજ ગમે છે.

પ્ર० કુતરાના દાંત કેવા હોય છે.

ઉં કુતરાના બધા દાંત અણીવાળા હોય છે. તેના મોંના આગલા ભાગમાં ઉપર નીચે બખ્ખે મોટા તીણા દાંત હોય છે. તેને ખોરાક આવવાને દાઢ નથી.

પ્રં તે ખોરાક શી રીતે ચાવે છે ?

ઉં તે ખોરાકના કકડા કરીને ગળી ભાય છે. ખાતાં જડખાં એક પાસથી બીજી પાસ હલાવતાં નથી. બાધા પછી ઉંઘનાં ઝેડાં લે છે.

પ્રં કુતરાં બહાર જીભ શા માટે કાઢે છે ?

ઉં તેને જ્યારે તાપ લગે છે ત્યારે જીભ બહાર કાઢી હાંફે છે. જીભ વાટે પરસેવો બહાર નીકળી ભાય છે. કુતરાંના શરીર ઉપર પરસેવો કુટતો નથી.

પ્રં કુતરો કેવું પ્રાણી ગણાય છે ?

ઉં વક્ષદાર પ્રાણી છે. તે પોતાના ધણીને ચાહે છે.

૧૨. પંખી.

પ્રં ગાય અને પોપટમાં શો ફેર ?

ઉં ગાયને ચાર પગ હોય છે અને પોપટને બે પગ અને બે પાંખો હોય છે. ગાયને મોં હોય છે, પોપટને મોંને બદલે ચાંચ હોય છે. ગાયને શરીરે લીસા વાળ હોય છે, ત્યારે પોપટને ઝીણાં સુંદર પીછાં હોય છે.

પ્રં ઉંચે આકાશમાં કયાં જનવરો ઉડી શકે ?

ઉં સમડી, ગીધ, ચકલી, ચાતક, કાગડા, પોપટ વગેરે.

પ્રં શાના વડે ઉડે ?

ઉં પાંખો વડે.

પ્ર० પાંખોવાળાં જનવરોને શું કહેવાય ?

ઉ० પંખી.

પ્ર० એમને પીછાં શા કામનાં ?

ઉ० પીછાંને લીધે તેમને ટાઢ વાતી નથી.

પ્ર० પંખી શું ખાતાં હશે ?

ઉ० કોઈ જનવરો કીડા, કોઈ જીવડાં અને કોઈ કોઈ તો ફળ કે અનાજ ખાય છે.

પ્ર० પંખી ક્યાં રહેતાં હશે ?

ઉ० ઘણાં ખરાં પંખી ઝાડ ઉપર રહે છે, ને માળા ખાંધે છે. કોઈ કોઈ તો ઘર કે વાડામાં માળા ખાંધે છે. પંખી એ માળામાં ઈંડાં મૂકે છે.

પ્ર० ખરચાંને શી રીતે ઉછેરે છે ?

ઉ० ઈંડાંમાંથી ખરચાં નીકળે છે તે નાનાં હોય ત્યાં સુધી ખોરાક વીણી લાવીને તેમને ખવરાવે છે.

પ્ર० ક્યાં પંખીનાં પગનાં આંગળાં છુટાં હોય છે ?

ઉ० જે પંખીઓ જમીન ઉપર ચાલી શકે છે અને પાણી ઉપર ચાલી શકતાં નથી એવાં ચકલી, કાગડા, મોર, પોપટ વગેરે.

પ્ર० ક્યાં પંખીનાં પગનાં આંગળાં ચામડી વડે જોડાઈ ગએલાં હોય છે ?

ઉ० પાણી ઉપર ચાલી શકે એવાં ખતક, જળકુકડી વગેરેનાં આંગળાં જોડાઈ ગએલાં હોય છે.

૧૩. રંગ.

પ્ર० મૂળ રંગ કયાં ?

ઉ० લાલ, પીળો, અને વાદળી.

પ્ર० મિશ્ર રંગ કયાં ?

ઉ० લીલો, નારંગી અને જાંબુડો.

પ્ર० લીલો રંગ કેવી રીતે બને ?

ઉ० વાદળી અને પીળો મેળવવાથી.

પ્ર० નારંગી કેવી રીતે બને ?

ઉ० રાતા સાથે વાદળી મળવાથી.

પ્ર० જાંબુડો રંગ શાનો હોય ?

ઉ० જાંબુનો.

પ્ર० વાદળી રંગ શેનો હોય ?

ઉ० વાદળ, ધુમાડો, કબુતર વગેરેનો.

પ્ર० નારંગી રંગ શેનો હોય ?

ઉ० નારંગી નામના ફળનો.

પ્ર० લીલો રંગ શાનો હોય ?

ઉ० કાચી કેરીનો, ઝાડનાં પાંદડાંનો.

પ્ર० કાળો રંગ શી રીતે બને ?

ઉ० લીલો, નારંગી અને જાંબુડો મળવાથી.

પ્ર० બધા રંગ ગણાવી જાઓ.

ઉ० લાલ, પીળો, વાદળી, નારંગી, લીલો, જાંબુડો અને કાળો.

૨. બાળવાર્તા.

૧. બે બિલાડી અને વાંદરો.

બે બિલાડીઓ કોઈકના ઘરમાંથી એક રોટલો લાવી; પછી તે વહેંચતાં વહેંચતાં લઢી પડી. એવામાં ત્યાં એક વાંદરો આવી ચઢ્યો. વાંદરે તકરારનું કારણ પૂછ્યું. બિલાડીઓએ પોતાની હકીકત તેને કહી. પછી વાંદરે કહ્યું કે બેનો લઢી ન મરો. તમને હરકત ન હોય તો હું એ રોટલાના સરખા ભાગ પાડી આપું. બિલાડીઓએ એ વાત કબૂલ કરી. પછી વાંદરો કોઈ વાણીયાની દુકાનમાંથી ત્રાજવાં લઈ આવ્યો અને પછી પેલા રોટલાના બે ભાગ કર્યા. એક ભાગ મોટો અને બીજો જરા નાનો કર્યો. તેથી ત્રાજવામાં મૂકતાં એક તરફનું પદ્ધતું નમવા લાગ્યું, એટલે વાંદરે એ મોટા કકડામાંથી એક બચકું ભર્યું. આથી બીજું પદ્ધતું નમવા લાગ્યું. વાંદરે વળી નાના કકડામાંથી બચકું ભર્યું. આ ઉપરથી બિલાડીઓ વાંદરાનો લુચ્ચાઈ સમજી ગઈ, અને તેને કહેવા લાગી કે વાંદરાભાઈ, અમારો રોટલો પાછો આપો. અમે વઢયા વગર વડેચી લઈશું. વાંદરે કહ્યું, બેનો, જરા ધીરજ રાખો. આટલી બધી મહેનત કરી તેથી મને ભૂખ લાગી ગઈ છે, માટે આટલા કકડા મારી મહેનતના રહ્યા છે. એમ કહી બંને કકડા ખાઈ ગયો; અને બિલાડીઓને કહ્યું કે બેનો સુખેથી જાઓ. હવે પછી મારું કંઈ

કામ પડે તો બેલાવજો. બિચારીઓ બિચારી કંઈ પણ બેલ્યા વિના વિલે મોંઠે ચાલી ગઈ.

૨. હાથી અને દરજી.

એક હાથી હતો. તે દરરોજ તળાવમાં પાણી પીવા જતો. રસ્તામાં એક દરજીની દુકાન હતી. દરજી હાથીને રોજ કંઈક કંઈક ખાવાનું આપતો; આથી હાથી અને દરજીની લાઘવંધી થઈ. એક દહાડો દરજીને પેલા હાથીની મશકરી કરવાનું મન થયું. તેથી પોતાની દુકાન આગળ આવ્યો અને રોજની ટેવ પ્રમાણે તેણે પોતાની સૂંઢ દુકાનમાં લાંબાવી, એટલે પેલા દરજીએ તેની સૂંઢમાં સોચ ઘેચી ઘાલી, આથી હાથીએ એકદમ સૂંઢ ખેંચી લીધી, હાથી ખડું જખરો હતો, તે દરજીને સૂંઢની એક અપોટ મારે તો પેલો દરજી મરી જાય; પણ હાથીએ તે વેળાએ તો દરજીને કશું કર્યું નહિ, અને પાણી પીવા ચાલ્યો ગયો. પછી તળાવથી પાણી પીને પાછા આવતાં સૂંઢમાં કાઢવ કચરો, પાણી વગેરે ભરી અણ્યું અને દરજીની દુકાનમાં સૂંઢ લાંબાવીને કું કરીને પાછી કુંક મારી તેથી કાઢવ કચરા વડે દરજીમાં ખરાં કુગડાં, અને આખો દુકાન છંટકો ગઈ, અને બધે કચરો કચરો થઈ ગયો. ત્યાર પછી દરજી બીજાની મશકરી કરવાની ટેવ ભૂલી ગયો.

૩. ચોકખાઈ.

મગન કરીને એક છેકરો હતો. તેને વાંચવાનો ખડું શોખ હતો. તે વાતોના તડાકા મારવામાં નકામો વખત

ગાળતો નહિ. તે પોતાના નવરાશના વખતમાં ઘરનું આંગણું, ભીંતો, ખુંણાવચાળા વગેરે સાફ કરતો. પોતાના ઘરના આંગણા આગળ કચરો પુંજો પડ્યો રહે, અથવા ઘરમાં કપડાં લત્તાં વગેરે આડાં અવળાં શમે તેમ પડ્યાં રહે એ તેને ગમતું નહિ. તે વખતો વખત ઘરમાં સાફસુફ કરવા મંડી જતો. તેની ચોપડીઓ પણ સ્વચ્છ અને પુંડાં ચઢાવેલીજ રહેતી. અંદર હાથ પડવા દેતો નહિ કે ચોપડીનાં પાનાં વળી જવા દેતો નહિ. તેના હાથ, પગ, મોં, વાળ વગેરે સ્વચ્છ રાખતો. કપડાં પણ વખતો વખત ધોવરાવતો. તેની આવી રીતભાતથી સૌ કોઈ તેને ચક્રાતું, અને તેના ઉપર પ્રેમ રાખતું. આગળ જતાં તેની આખર ઘણી વધી અને લોકોમાં તે માન પામવા લાગ્યો. તેને ઘરમાંની વસ્તુઓની ગોઠવણ કરતાં બહુ સાફ આવડતું હતું, તેથી તેનું ઘર બહુ સુંદર દેખાતું હતું. તેના એ ગુણને લીધે એક મોટા વેપારીએ તેને પોતાને ત્યાં નોકર રાખ્યો, ને આગળ જતાં પોતાનો ભાગીદાર બનાવ્યો. તેથી મગન પોતાના ગામમાં એક મોટો વેપારી અને પૈસાદાર માણસ બની ગયો.

૪. બહુ ખનારી છોડી.

એક છોડી હતી તેને ખા ખા કરવાની ટેવ પડી હતી. તે તેના ખાપ સાથે ખાય, વળી પાત્રી તેની મા જોડે ખાય. એમ ઘરનાં બધાં માણસો સાથે ખાવા બેસે, તેથી તેનું આગર જેવું મોટું પેટ થયું, અને માંદી પડી. તેનાથી

બહાર ફરવા જવાય નહિ કે મઝાની રમતો રમી શકાય નહિ. પછી તેને કડવાં કડવાં ઓસડ પાયાં ત્યારે મટયું. ત્યાર પછી તેણે બહુ ખાવાની ટેવ મૂકી દીધી.

૫. વિવેકી છોકરો.

ચીમન કરીને એક છોકરો હતો. તે રોજ નિશાળે જાય. મહેતાજી શીખવે તે ધ્યાન દઇને શીખે. કોઇની જોડે લડે-વડે નહિ, અને સૌની જોડે સંપીને ચાલે. તે છોકરો એક દહાડો પોતાના ઘરમાં એકલો બેઠો બેઠો કંઈ વાંચતો હતો, એવામાં કોઇ શેઠ તેને ઘેર આવ્યા. આવનાર શેઠે “ ઘરમાં કોઇ છે કે ” એવી ધુમ મારી. તરતજ મગન ખારણે આવ્યો, અને પેલા શેઠને સલામ કરીને કહેવા લાગ્યો કે પધારો કોનું કામ છે? શેઠે કહ્યું તારા બાપ ક્યાં છે? મગને કહ્યું, તેઓ પડોશમાં મારા કાકાને ત્યાં ગયા છે. આપ અંદર પધારો, હું તેમને બોલાવી લાવું છું. શેઠ ઘરની અંદર આવ્યા. એટલે મગને એક શેતરંજી પાથરી અને શેઠને બેસાડ્યા. પછી બીજા ઓરડામાં જઈ એક પાણી ભરેલો લોટો અને પ્યાલો આણી શેઠના મોં આગળ મૂક્યો. પછી પાનનો દાબડો શેઠના મોં આગળ મૂકીને કહેવા લાગ્યો કે આપ બેસો, હું હમણાંજ મારા પિતાજીને તેડી લાવું છું. એમ કહી ઝડપથી તેના પિતાને તેડી લાવ્યો. તેના બાપ આવ્યા એટલે તે શેતરંજીની

નીચે અદ્વયસર શેઠની સામે પણ જરા દુર બેઠો. આવી તેની રીતભાત જોઈ શેઠ બહુ રાજ થયા; અને તેનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. શેઠે તેના બાપને કહ્યું કે તમારો છોકરો બહુજ ડાહ્યો અને વિવેકી છે. તેની બોલવા ચાલવાની રીતભાત જોઈ હું બહુ રાજ થયો છું એમ કહી શેઠે તેને એક સુંદર ચિત્ર ઇનામ આપ્યું.

૬. છોકરો અને બોર.

એક છોકરો ગાગરમાંથી બોર કાઢતો હતો. તેણે બોરનો મૂઠો ભર્યો હતો, અને ગાગરનું મોં સાંકડું હતું તેથી હાથ બહાર નીકળતો નહોતો. તેણે ઘણાંએ ફાંફાં માયો પણ હાથ બહાર નીકળ્યો નહિ. ત્યાં થઈને કોઈ ડાહ્યો માણસ જતો હશે તેણે આ છોકરાને જોયો, અને કહ્યું કે ભાઈ, થોડાં બોર પડતાં મુક એટલે હાથ નીકળશે. છોકરે થોડાં બોર પડતાં મૂક્યાં એટલે હાથ નીકળ્યું.

૩. બાળગીત.

૧. ઇશ્વરનું ભજન.

વૌસડું નહિ પ્રભુ નામ, કદી હું વૌસડું નહિ પ્રભુ નામ-ટેક.

ચંદ્ર સુરજ ને અગણિત તાર,

કયાં ઉભસને કામ.

કદી હું ૦ ૧

બહુ ઉપયોગી આપો હવા તે,	કદો હું'ં ૨
ખેત્રે નહિ કંઈ દામ.	
અન્ન દીએ છે વરસાદેથી,	કદો હું'ં ૩
પાળે જીવ તમામ.	
આય ભેંસ દુધ દહીં દેવા,	કદો હું'ં ૪
સરખવી સૌ ઠામ.	
ઝાડ પાન ફળ કુલ બનાવ્યાં,	કદો હું'ં ૫
આંખો ગુલાબ બદામ.	
દયા કરી સેવકને આપો,	કદો હું'ં ૬
બહુ વિદ્યા સુખ હામ.	

૨. રંગનું ગીત.

(પુનમ ચાંદની ખીલી પુરી અહીં રે-એ રાગ.)

ચ.લો ઉઠોને, આજ રમત રમીએ નવી રે;

લેઈ ધજાઓ ને, કરીએ સારો ખેત.

હોંસે હળીમળી સ., કરીએ આનંદ આપણે રે. ૧

(સાખી)

લાલ પીળો ને વાદળી, મૂળ રંગ કે'વાય;

બ કીના બીજા બધા, મેગવણીથી થાય.

ફરીએ ગેળ કુંડાળું, આજે આપણ સ્થામાં રે;

કેવા જુદા જુદા સુંદર શોભે રંગ,

હોંસે હળીમળી સૌ કરીએ આનંદ આપણે રે. ૨

(સાખી)

લાલ અને પીળો મળી, નારંગી કહેવાય;
 પીળામાં વાદળો મળે, લીલો રંગજ થાય.
 એ રંગ આંખોને આનંદ આપે અતિ ઘણો રે;
 માટે ઇશ્વરે સરજ્યો અપરંપાર,
 હોંસે હળીમળી સૌ કરીએ આનંદ આપણે રે. ૩

(સાખી)

રાતામાં વાદળો મળે, જાંબુડો રંગ જાણ;
 પણ વાદળો વિશેષથી, નીળો રંગ પ્રમાણ.
 એ તો ભાગો જાંબુડો નામે ઓળખાય છેરે.
 એવા સર્વ મળીને રંગ છે સાત,
 હોંસે હળીમળી સૌ કરીએ આનંદ આપણે રે. ૪

૩. નિત્યનું કતોવ્ય.

ધરો પ્રભુનું ધ્યાન, બાળ સહુ ધરો પ્રભુનું ધ્યાન.
 સવારમાં વહેલા ઉઠીને, લેજો પ્રભુનું નામ. બાળ
 પાચે લાગી માત પિતાને, કરવા પાઠો જાણ. બાળ
 વખત થએ શાળાએ જાવું, કરો ગુરૂને પ્રણામ. બાળ
 મહેતાજીની માની શિક્ષા, લેજો વિદ્યાદાન. બાળ
 વિદ્યા લીધે સુખીઆં થાશે, કરશે રૂડાં કામ. બાળ
 એ રીતે જ બાળક કરશે, તેનું છે કલ્યાણ. બાળ

૪. ઇશ્વર સ્તુતિ.

પ્રભુ તને સદા સદા ખુશી થઈ નમું નમું,
હરં હરં હંમેશ હું, તનેજ કેમ ભૂલું હું;
પહાડ, ઝાડ, જંગલો, વળી જનાવરો જુઓ,
અનેક રંગ તેં કર્યાં, વળી કર્યાં અનાજ તે;
ગીત ગાઈ ગાઈ તને, નિત્ય તો વધાવું હું,
મુખો થવા સહુ કર્યું, લલો ન કેમ થાઉં હું.

૫. ખિલાડી.

(બોબ્બ ભગતના પદની રાહ.)

ખિલ્લી વાઘ તણી માસી, જોઈને ઉંદર જાય નાસી. ટેક.
ચામડી ઉપર ચટાપટા ને પૂછડી પટપટ થાય,
ખુણાવચાળા ખોળીખોળીને, ઝડપી ઉંદર સ્કાય. ખિલ્લી૦ ૧
ભૂરે ડાળે ભલું ભાળતી, જવ અંધારૂં ઘોર;
એકજ ઘરમાં જોડે નહિ, એ ગામની ચોર. ખિલ્લી૦ ૨
જીલ વતે પાણી એ પીતી, આંખો મીંચી ખાય;
કુતરૂં એનો કાળજ માટે, દેખી નાશી જાય. ખિલ્લી૦ ૩

ગીત સાથે ફિલ.

૬. ફિલ (વર્ગમાં કરવાની.)

એક બોલતાં આપણ સાથે જેઉં હાથ ઉંચાજ કરો,
બે કહેતામાં મંડલ આપું જેઉં હાથ માથેજ ધરો;

ત્રણ કહેતામાં હાથ ઉઠાવી લેા ખાંધે ધીરજ સાથે.
 ચાર કહીને ખંને પાસે હાથ પ્રસારે ખુલ્લા રહેજ.
 પાંચ બોલતાં તાળી લેવા બેઉ હાથ સામે લાવો,
 સાત બોલતાં પૂઠે સાથે અદબ વાળો સંભાળી,
 આઠે કર આગે લેા પાછા જીભ રાખવી સંભાળી;
 નવ બોલીને બેઠક વાળો દશે આજસ સહુ છોડી,
 દટાર સર્વે ઉભા થઇને નમો ગુરૂને કરજોડી.

૭. દિલ (કસરતશાળામાં લઇ જવાની.)

(મરાઠી રાદ કે સર્વેથો.)

(લશ્કરી કુચના રાગમાં ગવડાવવું.)

દક્ષતર મૂકી બિઠો સરવે, કપડાં લત્તાં સાફ કરી;
 જમણા થઇને ચાલો વહેલા, ડાબો જમણો પાયધરી.

ડાબો જમણો કરતા જાઓ,

સરખાં ડગલાં ભરતા જાઓ.

ડાબો, જમણો, ડાબો, જમણો પગ મૂકીને આગળ જાઓ;
 રમવાનું ઠેકાણું આવ્યું, બે હારે સો સીધા થાઓ.
 સલામ કરીને અદબ કરો સૌ સાથે હાથ મૂકી છૂટા થઇ જાઓ,
 જમણા, અવળા, ડાબા, સીધા, ઘુંટણ બેસી ઉભા થાઓ.

૮. વિસર્જન. (વર્ગમાં પાછા લઇ જવાની.)

(સર્વેથો.)

દિલ આપણી પૂરી થઇને ચાલો જઇએ ખારોખાર;
 મીઠે ધીમે પગ ઉપાડી ચાલો સર્વે હારોહાર.

નજર આપણી સામે રાખો ચાલો સૌ એક એક પુઠે,
 સંભાળી સંભાળી ચાલો હાર આપણી હાર નવ તૂટે.
 ઉભા રહો સૌ સૈને ઠામે આઘાપાછા નવ થાશે,
 સૌ સાથે શિક્ષકને પોતે નમન કરીને સ્થિર બેસો.

૪. સંવાદ,

૧. લખોટી.

ભાઈ છગન, આ લખોટી કેવી મજાની છે ?

મહુ સારી છે, તને કોણે આપી ?

હું ચીમનના ઘરમાં રમવા ગયો હતો ત્યાંથી લાવ્યો.

કોઈને કહીને લાવ્યો ?

ના, છાનોમાનો લાવ્યો, મારે જોઈએ તે લઉં તેમાં કહેવું શું ?

કેમ નહિ ? હું તારો ટોપો કે ચોપડી લઉં તો તને ગમે ?

ના, એ તો મારાં છે; તારાથી માફ ન લેવાય.

ત્યારે તારાથી એ ચીમનનું કે બીજા કોઈનું કેમ લેવાય ?

બીજાની ચીજ તેને પુછ્યા વિના લઈએ તો ચોરી કરે,

ચોરવું નહિ, એવું મહેતાજી સાહેબે શીખવ્યું હતું

તે તું ભૂલી ગયો ?

હા રે હા, હવે હું સમજ્યો; ત્યારે તો હું એની લખોટી

એને પાછી આપી આવું.

૨. એક આનો કમાયો.

(મહેતાજી રે મહીનું મુલખતાવું, ચાખો પછી ભાવ જણાવું એ રાહ.)

વનમાળી રે ચાલો ઉનાણી જઈએ,
પૈસો એકે નથી મારી પાસે રે,
એક આનો કમાયો છું આજે રે,
કેળાં, ખરફી રે આદુ લાવી ખાઈએ—

ભાઈ ચાલો ઉનાણી જઈએ.

૧

અલ્યા આનો ક્યાંથી કમાયો રે,
પેલા કાશીયાને ભરમાવ્યો રે,
આપી પે'લી આના બે લાવ્યો,
એ વાત રે કોઈને નવ કહીએ—

ભાઈ ચાલો ઉનાણી જઈએ.

૨

અલ્યા લુચ્યાઈ તેં તો લીધી રે,
એક આને પે'લી તેં લીધી રે,
છેતરીઓ રે બાળકને તેં આજે—

નહિ આવું ઉનાણી કાજે.

૩

એક આને પે'લી મેં તો લીધી રે,
ત્રણ આના કહીને લીધી રે,
શું સમજે રે બાળક એને કહીએ—

ભાઈ ચાલો ઉનાણી જઈએ.

૪

એક આનો પે'લીનું' મૂલ્ય રે,
 બે આના લીધા તેં તૂલ્યે રે,
 એ વાતરે કહીશ જઈને આજે—

નહિ આવું ઉભણી કાજે.

૫

જઈને આનો પાછો હું આપું રે,
 મારી ફજેતી મા કર બાપુ રે,
 એ વાતરે કોઈને નવ કહીએ—

મારી વિનતિ ઉરમાં લઈએ.

૬

આવું કામ હવે નહિ કરતો રે,
 બોધ મહેતાજીના રહે ધરતો રે,
 ગરબી રચીરે સત્યને ગ્રહણ કરવા—

બાળનીતિ સુધારવા.

૭

૩. દુકાન.

ભાઈ છગન, તમે બધા અહીં આવો.
 આપણે આજે એક નવી રમત રમીએ.
 હું દુકાન માંડું.

તમે મારી દુકાને માલ લેવા આવશો ?

હા, તમે શું શું વેચશો ?

મારી દુકાને રેવડી, પતાસાં, ને ટીકડી મળશે.

બલે, તમે દુકાન માંડી રહો એટલે કહેજો.

ચાલો, પહેલો કોણ આવે છે ?

હું છગન આવું છું.

મને એક પૈસાની ખરદી આપો.

છગન, જા, તને નહિ રમાડીએ.

હું ખરદી વેચતો નથી, ને તે તું કેમ માગે છે ?

મને કાઢી ન મૂકો. ફરી એવું નહિ માગું.

મને એક પૈસાની ટીકડી આપો.

લે આ ટીકડી. લો આ પૈસો.

પેલો બીજો કોઈ ઘરાક આવે છે.

તમે પતાસાં વેચો છો ? હા.

મારે સારામાં સારાં જોઈએ.

મારે નાની બેનને માટે મોકલવાં છે.

વાહ ! એમ છે, તો, ભાઈ, તને બે વધારે આપીશ.

આ પતાસાં ઘણાં સારાં છે.

બીજાને એક પૈસાનાં પાંચ આપું છું, પણ તને

સાત આપીશ.

લો આ પૈસો ને આપો.

વાહ ! દુકાનદાર ભલો છે.

છોકરાંને તે છેતરતો નથી.

પ. કિન્ડર્ગાર્ટન.

૧. પેટી ખોલવા વિષે.

(ચોપાઈ)

- એકે મૂકો જમણો હાથ, પેટી ઉપર સર્વે સાથ,
 બેએ ત.ણો ઢાંકણ રહેજ, અર્ધો ઇંચ સુમારે એજ. ૧
- ત્રણે પેટી ઉઘા કરો, હાખો કર તે ઉપર ધરો,
 ચારે ઊંધી વાળો એમ, ઢાંકણ નીચે આવે તેમ. ૨
- પાંચે ઢાંકણ ખેંચી લઈ, જમણે પૂણે મૂકો ભાઈ,
 છએ ખોળું ઉપાડો હાથ, ઢાંકણપર મૂકો સાં સાથ. ૩

દોહરો.

પેટી ખોલે દેખીએ, રૂડો લક્કડ ધન;
 જ્ઞાન ભલેઈ પામીએ, રમીએ જો દઈ મન.

૨. બક્ષીસ ત્રીજી.

ચોપાઈ.

- આઠ નંગનો ધન કે મેઝ, ઘાટ બને બહુ મનહર રહેજ;
 આગળથી બે નંગજ લઈ, જમણી બાજુ મૂકો સહી. ૧
- ચાછળથા ઉપાડો તેમ, મૂકો હારે પહેલા જેમ;
 તેવી રીતે નીચા ચાર, મૂકો ઉપર હારોહાર. ૨

નીચી ભીંત અને નિરધાર, રચવા ઉભી કરો વિચાર;
 બે બાબુથી છેલ્લી હાર, વચ્ચે લો ઊભી ભીંત સાર.
 તેમાંથી બળે ધન લઈ, ચીમની ચાર બનાવો ભાઈ;
 બળે નીચે ઉપર ધરો, ઉંચીનો દેખાવજ કરો.
 ઉંચી બે સુવાડો લોંચ, અંતર વચ્ચે રાખી ત્યાંચ;
 ચેરીનો ભેતાં આકાર, અ નંદ વાધે અપરંપાર.

૩. બક્ષીસ ચોથી.

ચોપાઈ.

બે ઉભી પર આડી એક, ફરીથી એવી રીતે નેક;
 મૂકો ઉભી બે જે રહી, ઘંટ તણો મિનારો સહી. ૧
 બળેની ઉભી બે હાર, પાછળ બે મૂકો નિરધાર;
 માથે ભે બે આડી થાય, ખેડુતનું તે ઘર કહેવાય. ૨
 બે બાબુથી અકેક લઈ, ધરનું બાર બનાવો ભાઈ;
 ચોરી નહિ કદાપિ થાય, બંધ બારણે ભે સુવાય. ૩
 એક એકથી ચઢતા ઘણા, ઘાટ બને તેમાં નહિ મળ્યા;
 શિક્ષકની ભે લઈએ સહાય, તો કામો બહુ સારાં થાય. ૪

૪. બક્ષીસ પાંચમી.

ચોપાઈ.

સત્તાવીસ ધનનો ધન કરો, આગળ વચમાં પા ધન ધરો;
 ઉપર નવ આખા ધન થાય, દેખણ જેવો ઘાટ જણાય. ૧
 આગળના ત્રણ પાછળ ધરો, ઘાટ થશે ગેલેરી તણો;
 બે હાથેથી બંને પાસ, બે આંગળ બસેડો ખાસ. ૨

તો નીસરણી ત્રણ જણાય, ભેગી કરો હતી તેમ થાય;
 વચલા ત્રણ ધન ઉપર જાય, તો મોટી ખુરશી દેખાય. ૩
 એ ખુરશીના ભાગજ ત્રણ, કરતાં ખુરશી થાશે ત્રણ;
 નાની ખુરશી ભેગી કરી, મોટી ખુરશી કરને ફરી. ૪
 જુદા ત્રણ પા ધન લ્યો લઈ, ઉપરના ત્રણ મૂકો તહીં;
 બે પા ધનનો ચોરસ કરો, ખેઠક પાસે ધન પર ધરો. ૫
 ચોરસ તેવો બીજો કરી, સામે પડખે મૂકો ફરી;
 ત્રીજો ચોરસ તેવી રીત, ગોઠવને રાખીને ચિત્ત. ૬
 ચોથો ચોરસ આવી જાય, ત્યારે હાથા પૂરા થાય;
 બાકીનો ચોરસ લઈ એક, ધન નીચે ગોઠવને છેક. ૭
 સાથે બીજો ચોરસ ધરો, ઘાટ આપણો પુરો કરો;
 હાથવાળી ખુરશી થાય, ઘાટ ઘણો સુંદર દેખાય. ૮

૬. ધાતો અને આંકનો ઉપયોગ.

૧. શેરની ધાત.

શેરના અચ્છેરા બે.
 શેરના પાશેરા ચાર.
 શેરનાં નવટાંકાં આઠ.
 શેરનાં અઘોળાં સોળ.
 શેરના રૂપિયાભાર ચાળીસ.
 શેરના પૈસાભાર બોતેર.

૨. મણની ધાત.

ચાળીસ શેરે મણ.
 ત્રીસ શેરે પોણોમણ.
 વીસ શેરે અધમણ.
 દશ શેરે તોલું.
 પાંચ શેરની પાંચશેરી.

૧. નાણાની ધાત.

ત્રણ પાઈનો પૈસો.
 બે અઘેલાનો પૈસો.
 બે પૈસાનો ઢળુ.
 ચાર પૈસાની આની.
 બે આનાની બે આની.
 ચાર આનાની પાવલી.
 આઠ આનાનો અડધો.
 સોળ આનાનો રૂપીઆ
 પંદર રૂપીઆની મહેર.

સાત વારનાં નામ.

રવિવાર.
 સોમવાર.
 મંગળવાર.
 બુધવાર.
 ગુરુવાર.
 શુક્રવાર.
 શનિવાર.

૧. એક બારીમાં આઠ કાચ જડવા છે એવી ૨૦ બારીમાં જડવા માટે કેટલા કાચ જોઈએ ? $20 \times 8 = 160$
૨. એક ગાયના બાવીસ રૂપીઆ બેસે તો ૮૮ રૂપીઆ માંથી કેટલી ગાયો આવે ? જ. ૪ (કેટલા ચોકું અકુસી !)
૩. મારી પાસે બે આનાની પાઈ છે તેમાંથી પાંચ છેકરા બળે પાઈ લઈ ગયા તો કેટલી રહી ?
 જ. ૨૪ પાઈ હતી તેમાંથી ૧૦ ગઈ, માટે ૧૪ રહી.
૪. એક મણ બાજરીના ૧ રૂપીઆ અને ત્રણ આના બેસે તો ૧૬ મણ બાજરીનું શું બેસે ? જ. સોળ રૂપીઆ, અને અડતાળીસ આના; એટલે ૧૬ રૂપીઆ.

૫. એક શેર ચણા ત્રણ જણને વહેંચી આપીએ તો દરેકને કેટલા આપે? શેરના પૈસાભાર ૭૨ માટે દરેકને ૨૪ પૈસાભાર.
૬. એક ટોપીનો ૧૫ રૂપીઆ બેસે તો એવી ૪૮ ટોપીનું શું બેસે? $૪૮ \times ૧૫ = ૭૨૦$ રૂ.
૭. દીવાસળીની પેટીના એક ડઝનમાં ૧૨ પેટીઓ હોય છે તેવું એક ડઝન પાંચ પૈસે આણ્યું, પછી દરેક પેટી અડધે પૈસે વેચી તો શો નફો થયો?
- જ. $૧૨ \times ૦૫ = ૬$ પૈસા ઉપજ્યા. માટે એક પૈસો નફો.
૮. એક ઘા કાગળનો એક આનો બેસે તો ત્રણ રૂપીઆના કેટલા આવે? ત્રણ રૂપીઆના આના ૪૮ માટે ૪૮ ઘા કાગળ આવે.
૯. અકેક કાગળના ચાર ચાર ભાગ ઠરેલા છે એવા ૬૪ ભાગ લઉં તો કેટલા કાગળ થાય? જ. $૬૪ \times ૦૫ = ૩૨$.
૧૦. દરેક હારમાં ૯ છોકરા હતા. તેવી ૨૪ હારોમાંના છોકરામાંથી ૧૦ જણને રજા આપી તો કેટલા રહ્યા?
- $૧૫ \times ૯ = ૨૧૬$ હતા તેમાંથી ૧૦ ને રજા આપી માટે ૨૦૬ રહ્યા.
૧૧. ૨૧૬ ગણવા હોય તેમાં દશક કેટલા બેઠા? ઉ. ૨૧.
૧૨. એક ચોપડીના પાંચ પૈસા બેસે તો એવી ૨૦ ચોપડીનું શું બેસે?

૨૦ x ૫ = ૧૦૦ પૈસા એટલે ૨૫ આના માટે
રૂ. ૧-૬-૦.

૧૩. એક કાગળનાં આઠ પૃષ્ઠ પાડવામાં આવે તો એ લેખે
એક ચોપડીમાં ૨૦૮ પૃષ્ઠ છે, ત્યારે એમાં કેટલા
કાગળ વપરાયા હશે ? ઉં ૨૬ કાગળ.

૧૪. ૪૦ માંથી કેટલા લઉં તો ૩૫ રહે ? જ ૦ ૫.

૧૫. ૪૦ માં ૬૦ ઉમેરો તો કેટલા થાય ?
૪૦ એટલે બે વખત ૨૦ છે તેમાં ૬૦ એટલે ત્રણ
વખત વીસ ઉમેરો. માટે ૫ વખત ૨૦ લઈએ એટલા
થયા. $૨૦ \times ૫ = ૧૦૦$

૧૬. ૧૪૦ છે તેમાંથી ૫૬ કાઢી લો તો શું રહે ?
૧૪૦ એટલે ૫ વખત ૨૮; અને ૫૬ એટલે બે વખત ૨૮
માટે ૩ વખત ૨૮ રહ્યા. માટે $૨૮ \times ૩ = ૮૪$ જવાબ.

૧૭. ૬૦ માં ૫૪ ઉમેરો.
૬૦ એટલે ૫ વખત ૧૨ અને ૫૪ એટલે ૩ વખત
૧૮ માટે ૨ વખત ૧૮ રહ્યા એટલે $૧૨ \times ૨ = ૩૬$ જવાબ.

૧૮. ૧૧ રૂપીઆના, ૨૧ રૂપીઆના, અને સવા રૂપીઆના
આના કેટલા ? ૨૪, ૪૦ અને ૨૦

૧૯. ૨૧ મણના શેર કેટલા ? જ. ૧૦૦

શ્રીમંત મુણિયુવાદ.

નૃપ સયાજી શુભ ગુણવંતા (૨)

૬૩.

સુંદર તન અતિશય સુખકારી,
નિર્મળ કાન્ત અધીક મનાહારી;
મંદહાર્ય સુખ પદ્મ વિલસતું;
શબ્દ સુધારસ ઝરતા,

નૃપ સયાજી ૧

ઉર વિશાળ કર દીર્ઘ દયાળા,
ભુપ કૃપ ગુણવંતા ભાત્યા;
જ્ઞાનવાન મતિમાન મહીપતિ,
દેશ દામ દિલ ધરતા.

નૃપ સયાજી ૨

કર કમલે કમલા હલકાતી,
સુખ કમલ સન્નીતિ ઉભરાતી;
સન્નીતિ ઉર વસતી નિરંશ વાસ,
પર દુઃખ નિત્ય પરહરતા.

નૃપ સયાજી ૩

પ્રજા ગણી નિષ્ઠ પ્રજા બરાબર,
પ્રતિદિન પ્રતિ પાલનમાં તત્પર;
જ્ઞાન દાન દઈ સુમતિ સુઝાડે,
દીર્ઘ છયો જશવંતા.

નૃપ સયાજી ૪

સૂચના.

અમારે ત્યાં આ રાજ્યની શાળાઓમાં ચાલતા ગુજરાતી, ઉર્દૂ વિગેરે તમારો પુસ્તકો તથા ગ્રંથોનો મિલ્કત મળે છે. જરૂરથી બંધ લેનારને સારું કમીશન આપવામાં આવશે. તમારે માનના ઓડે રૂબરૂ પુસ્તકો આપવામાં આવશે.

અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલા પુસ્તકો

કિંમત રૂ. આ. પા.

૧. ગુ. બીજા ધોરણની નોટ. (આ રાજ્યના મંત્રી ધોરણ પ્રમાણે તમામ વિષયો સાથે)	૦-૩-૦
૨. ગુ. ત્રીજા ધોરણની નોટ.	૦-૫-૦
૩. ગુ. ચોથા ધોરણની નોટ.	૦-૬-૦
૪. ગુ. પાંચમા ધોરણની નોટ.	૦-૧૦-૦
૫. ગુ. છઠ્ઠા	૦-૧૨-૦
૬. હિન્દી પ્રાથમિક તથા શિક્ષાવર્ણી કામ ૧ માટે અર્થ તરણુમા સહિત.	૦-૩-૪
હિન્દી શિક્ષાવર્ણી કામ ૨ માટે અર્થ તરણુમા સહિત	૦-૨-૦
પ્રત્યોત્તરરૂપે સંલિખન ધો. ૧ હુ. આવૃત્તિ	૦-૧-૧
૭. " " " ૨ હુ. " ૨	૦-૧-૩
૧૦. " " " ૩ હુ. " ૧ ની	૦-૨-૦
૧૧. " " " ૪ હુ. " ૫ થી	૦-૨-૦
૧૨. " " " ૫ હુ. " ૪ થી	૦-૨-૧
૧૩. " " " ૬ હુ. " ૨ થી	૦-૨-૧
૧૪. " " " ૭ હુ. " ૧ થી	૦-૪-૧
૧૫. પ્રત્યોત્તરરૂપે વડોદરા રાજ્યના સરળ માતૃશાસ્ત્ર.	૦-૨-૦
૧૬. ભરતખંડનો પ્રત્યોત્તરરૂપે મળી મનિહાસ યો. ૧ માટે	૦-૨-૦
૧૭. " " " " યો. ૧ માટે	૦-૨-૦
૧૮. પ્રત્યોત્તરરૂપે તાગરિકાના ચર્મ તથા આરોગ્યવિદ્યા	૦-૩-૦

મળીલાસ મુજબના કિંમતો.

કુલસેલર એન્ડ પબ્લીશર.

મ. પેલ્લાડ-વામાં આપણું.

